

Борис ГУМЕНЮК,
доктор історичних наук, професор,
Надзвичайний і Повноважний Посол

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ ФАХІВЦІВ-МІЖНАРОДНИКІВ

Доцент Борис Гуменюк (© архів ННІМВ КНУ імені Тараса Шевченка)

Associate Professor Borys Humeniuk (© archive of the Educational and Scientific Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv)

1944 рік. Вирує полум'я Другої світової війни, і ще не добиті нацистська Німеччина та мілітаристська Японія, хоча державам антигітлерівської коаліції вже видно світло в кінці тунелю та контури повоєнного облаштування світу, яке увійде в історію як Ялтинсько-Потсдамська система з основним елементом — майбутньою Організацією Об'єднаних Націй. Щоби забезпечити максимальну кількість голосів у цій універсальній міжнародній організації (якщо не 15, то хоча б 3), радянське керівництво затіває чергову хитромудру операцію і надає союзним республікам право на, так би мовити, самостійну зовнішню політику.

Так керівництво намагається створити хоча б видимість їхньої міжнародно-правової спроможності. Москва на початку 1944 року відновлює в союзних республіках давно скасовані наркомати зовнішніх справ, а в Україні певний час був навіть наркомат оборони. Він діяв недовго, оскільки ніяк не міг узгодити взаємодію з Наркоматом оборони СРСР і Генеральним штабом Збройних сил СРСР. У контексті цих реформувальних додатковим, але надзвичайно важливим для України елементом було започаткування в Київському державному університеті факультету міжнародних відносин. Новий 1944/45 навчальний рік у визволеному

Києві у Шевченковому університеті розпочався з діяльності саме цього навчального підрозділу.

Він проіснував як самостійна одиниця недовго: 1955 року факультет розформували, але базові кафедри — історії міжнародних відносин та міжнародного права — віднесли до історико-філософського факультету та юридичного факультету відповідно. Все це створило умови для зосередження та плекання кращих інтелектуальних сил професорсько-викладацького, аспірантсько-студентського складу для формування потужної української школи з підготовки фахівців-міжнародників широкого профілю.

Наприкінці 1960-х – на початку 1970-х років керівником республіки був Петро Шелест. Ортодоксальний комуніст із мінімальними ознаками національної самоідентифікації розмовляв суто українською мовою, отже і видав книгу «Україно наша Радянська» саме українською. Москва сприйняла це як серйозну фронду, за що Петро Юхимович незабаром поплатився своєю посадою. Проте в самому Києві за правління Петра Шелеста таку його діяльність сприймали як певну відлигу, і нею вміло скористалося тогочасне керівництво університету. Молодий амбітний проректор з міжнародних зв'язків Гліб Цветков став тією рушійною силою, яка переконала адміністрацію університету та Мінвузу республіки відновити розформований факультет. Пліч-о-пліч із Глібом Миколайовичем стояли юрист-міжнародник, доктор юридичних наук, професор Костянтин Забігайло, доктор історичних наук, професор Андрій Джеджула (натоді секретар парткому університету), інші однодумці. Гліб Цветков був багаторічним деканом відновленого факультету, відомим експертом із проблем зовнішньої політики США, членом Виконавчого комітету ЮНЕСКО від УРСР.

Все це трапилося 1971 року. Я закінчив школу із золотою медаллю і, склавши на відмінно профільний іспит з історії, став студентом цього престижного відновленого факультету.

Мої перші враження від компетентності викладачів були надзвичайні. Я й не здогадувався, що існують такі таланти, як професор Віктор Жебокрицький, професор Анатолій Мартиненко, доцент Василь Волковинський, молодий натоді аспірант Михайло Кірсенко (історики), професори Костянтин Забігайло та Ігор Лукашук (юристи-міжнародники), професор Володимир Копейчиков (історія політичних вчень), професор Віктор Будкін, доцент Валентин Лукашенко (економісти). Всіх і не перелічити. Звичайно, не можу не згадати викладачів англійської мови, які дарували нам глибокі знання, прагнули, щоб англійська стала для нас дієвим інструментом професійної діяльності. Завжди буду вдячний Тетяні Архипович, Борису Гудимі, Нінелі Лапоногівій, Тетяні Некряч, Миколі Попову, Олегу Семенцю, Дмитру Шевченку.

Зліва направо: Борис Гуменюк, завідувач кафедри Інституту міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка; Леонід Губерський, директор Інституту міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка; Анатолій Зленко, Міністр закордонних справ України, 1994 р. (© архів ННІМВ КНУ імені Тараса Шевченка)

Left to right: Borys Humeniuk, Head of the Department of the Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv; Leonid Huberskyi, Director of the Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv; Anatolii Zlenko, Minister for Foreign Affairs of Ukraine, 1994 (© archive of the Educational and Scientific Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv)

Що таке доля людини? Це або випадок, або свідомий вибір, або поєднання першого і другого. Щодо Київського державного університету імені Тараса Шевченка, то для мене це був свідомий вибір. Я дуже хотів бути схожим на своїх викладачів чи принаймні хоча б на йоту наблизитися до їхнього рівня. Вони всі мені дуже подобались, адже були розумними, інтелегентними та глибокими фахівцями. Я полюбив історію як предмет. Я усвідомив: це нескінченний всесвіт. Ти можеш вивчати історію міжнародних відносин і зовнішню політику будь-якої країни окремо або ж поєднувати їх із правовими, соціальними й економічними аспектами. Ти можеш іти в неймовірну глибочінь будь-якого історичного явища, підіймаючись до реалій сьогодення.

Як лєнінський стипендіат, я мав право на позачерговий вступ до аспірантури і скористався ним. Дуже швидко написав і захистив дисертацію. Здобув посаду асистента кафедри історії і права країн Азії, Африки та Латинської Америки на факультеті МВ та МП.

Пройшов шлях від асистента до доцента, заступника декана факультету МВ та МП.

Коли факультет підняли до рівня інституту (до речі, його перша назва — Український інститут міжнародних відносин Київського державного університету імені Тараса Шевченка), я був у його керівному складі, працюючи заступником директора — професора, доктора історичних наук Віктора Пащука. Втім, хочу зробити певний відступ. Ті, хто сьогодні працює і навчається в ННІМВ КНУ імені Тараса Шевченка за адресою: вул. Юрія Ілленка, 36/1, сприймають це як даність. Я ж лише нагадаю, що приміщення колишньої партшколи було власністю Компартії України. І тільки завдяки неабияким організаторським здібностям Віктора Пащука, його неймовірній настирливості та дипломатичному хисту знаходити дієвих союзників УІМВ КДУ переїхав з адреси: вул. Ломоносова (нині — Юлії Здановської. — *Ред.*), 90-А в це привабливе приміщення. Це був 1990/91 рік, ще існував Радянський Союз, але Віктор Вікторович зумів досягнути підтримки з боку дуже впливового натоді Народного руху України в особі Володимира Василенка, Івана Драча, Дмитра Павличка, а також залучити студентський рух із Революції на граніті, щоб ця будівля перейшла до Київського державного університету і саме до Українського інституту міжнародних відносин. Це було надзвичайно непросте завдання. В той час у ВР України була потужна фракція КПУ, яка мала намір закріпити це приміщення за відповідними комітетами ВРУ. Власне, за комуністами.

Але ми перемогли. Проте ненадовго. Коли Віктора Пащука призначили першим Надзвичайним і Повноважним Послом України в Аргентинській Республіці і новим директором ІМВ 1994 року став Леонід Губерський, «наїзди» та спроби рейдерського захоплення цього приміщення не припинялися. Причому з боку дуже серйозних претендентів. Але завдяки Леонідові Васильовичу всі ці зазіхання було зведено нанівець. Сама споруда та ділянка землі назавжди були закріплені за власністю Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

1994 року я захистив докторську дисертацію, а наступного року мене призначили завідувачем кафедри міжнародних організацій та дипломатичної служби. 1996 року я здобув учене звання професора. Але так трапилося, що того ж року мене призначили ректором Дипломатичної академії України при МЗС України і я втратив юридичний, але не духовний зв'язок з альма-матер.

Повертаючись до назви свого історичного нарису, хочу ще раз зауважити, що факультет МВ та МП, а згодом й ІМВ завжди були майданчиком, з якого в різні сфери державної (насамперед дипломатичної), а також бізнесової діяльності стартували добре підготовлені спеціалісти. З мого випуску 1976 року вийшли п'ять Надзвичайних та Повноважних Послів — я, Микола Кириченко, Микола Кулініч, Ігор Литвин та Олександр Чалий,

Професорсько-викладацький склад кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка, 1995 р. (© архів ННІМВ КНУ імені Тараса Шевченка)

Faculty of the Department of International Relations and Foreign Policy of the Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv, 1995 (© archive of the Educational and Scientific Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv)

Надзвичайний і Повноважний Посланник Юрій Савченко, дипломати — Геннадій Шведюк та Олександр Шульга, які успішно працювали в системі МЗС України на закордонному (здебільшого африканському) напрямі. Василь Лутак проявив свої здібності в консульській службі, Микола Меленевський — у багатосторонній дипломатії, Анатолій Михайлян зробив чудову кар'єру у видавничій сфері, отримав почесне звання заслуженого працівника культури України, Михайло Мазур був одним із керівників потужного й авторитетного за радянських часів республіканського товариства «Знання», мої друзі — випускники відділення МП — Василь Кисіль та Георгій Динис стали відомими юристами-міжнародниками, викладачами з найвищими науковими ступенями, однак, на жаль, зарано пішли з життя; Володимир Іващенко став суддею Конституційного Суду України, Василь Кольга здобув звання заслуженого юриста України.

На персні мудрого Соломона було зазначено: «Все минає! І це мине!». Це правда. Але правда й те, що ніколи не мине Україна, не мине Київський національний університет імені Тараса Шевченка та його авторитетний підрозділ — Навчально-науковий інститут міжнародних відносин.

Borys HUMENIUK,
*Doctor of History, Full Professor,
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary*

FORMATION OF THE FOUNDATIONS OF THE NATIONAL SCHOOL OF INTERNATIONAL SPECIALISTS

Abstract. At the beginning of the work, the author outlines the formation of the foreign policy activities of the Ukrainian Soviet Socialist Republic (USSR) after World War II and its essence. The author directs attention to the creation and historical development of the Educational and Scientific Institute of International Relations at Taras Shevchenko National University of Kyiv, highlighting the institution's dissolution in 1955 and subsequent restoration in the late 1960s and early 1970s. Additionally, he acknowledges Hlib Tsvietkov's crucial role in restoring the dissolved faculty.

The author analytically discusses their admission and studies at the Faculty of International Relations and highly appreciates the faculty members who served as benchmarks of professionalism for the diplomat.

The article presents intriguing details about Viktor Pashchuk's defence and, later, Leonid Huberskyi's efforts to protect the ESIIR building at Taras Shevchenko National University of Kyiv, located at 36/1 Illienka St, despite intense pressure from interested parties seeking to appropriate the building.

The author reflects on his continued professional journey and personal growth in the field alongside friends and colleagues from university who have become distinguished diplomats, publishers, and experts in international law. The diplomat expresses optimism, affirming that Ukraine, Taras Shevchenko National University of Kyiv, and its esteemed division, the Educational and Scientific Institute of International Relations, will endure.

Keywords: ESIIR, Taras Shevchenko National University of Kyiv, international specialist, history, education, diplomacy.